

ODBORNÝ DAŇOVÝ ČASOPIS

1

2013

Daňový EXPERT

Rubikovy smlouvy – nový nástroj
pro výběr daně z depozit daňových poplatníků
ve Švýcarsku při zachování jejich anonymity

Danuše Nerudová

Daň z hlavy v českém daňovém systému
21. století

Martin Snížek, Alena Vlachová

Jiný výsledek hospodaření minulých let

Libuše Müllerová

Daň z hlavy v českém daňovém systému 21. století

Martin Snížek, Alena Vlachová

Je to možné?

Ekonom a člen Národní ekonomické rady vlády Pavel Kohout v jednom ze svých článků v roce 2008 napsal: „*Daň z hlavy definovaná jako paušální poplatek bez ohledu na příjem poplatníka je exemplárním příkladem nespravedlivé daně. Proto není v současnosti praktikována snad nikde na světě, třebaže je jednoduchá a administrativně velmi nenáročná, a vlastně rovná.*“¹

Bohužel nemá tak úplně pravdu. Daň z hlavy totiž již více než 10 let existuje v České republice. Je vybírána od poplatníků bez ohledu na jejich příjmy a majetek. Je vybírána dokonce i od dětí, a to od okamžiku jejich narození. Dítě se díky zákonnému ustanovení stává poplatníkem této daně z hlavy jen tím, že se narodí a žije.

Zdá se vám to neuvěřitelné? Myslíte si, že něco takového není možné v zemi, která se považuje za civilizovaný evropský demokratický právní stát? V České republice to však možné je.

A to není všechno...

Představte si, že jste dítě, které mělo takovou smůlu, že se narodilo ne zrovna milujícím rodičům. Netušíte, co jsou hračky nebo narozeninový dort. V lepším případě si od dětství zvykáte na to, že bydlíte v zanedbaném a špinavém obydlí, kde se v zimě netopí, máte často hlad a občas na ulici žebráte o jídlo. V horším případě vás ještě vaši rodiče fyzicky týrají nebo pohlavně zneužívají. Pokud máte štěstí a příslušná sociální pracovnice aspoň někdy dělá to, co je její povinností, budete na základě zásahu státu umístěni do ústavní výchovy. Stát se o vás postará, dá vám najíst, budete spát v teple v čisté posteli a budete v bezpečí. Budete chodit do školy jako všechny ostatní děti, potom se vyučíte třeba kuchařem, a nakonec v dospělosti vyjdete z dětského domova ven. Nemáte kam jít, protože na rozdíl od většiny ostatních nemáte žádné rodinné zázemí. Pokud jste dostatečně schopný nebo máte opravdu velké

štěstí, podaří se vám sehnat nějaké zaměstnání a ubytování. Kromě jednoho kufru se svým oblečením, výučního listu a pár tisíc, které jste od státu dostal do začátku, nemáte vůbec nic.

Ačkoli, máte ještě něco, ale vůbec o tom netušíte. Máte v té chvíli několikatisícový dluh, o kterém nemáte ani ponětí a který od vás začne nějaký čilý exekutor vymáhat v okamžiku, kdy se vám konečně podaří nějakou tu práci za minimální mzdu sehnat. A váš dluh přitom nevznikl tím, že byste si od někoho půjčil peníze a zapomněl je vrátit, ani tím, že byste si od někoho něco koupil a zapomněl za to zaplatit, ani tím, že byste někomu svým protiprávním jednáním způsobil škodu a zapomněl ji nahradit.

Nikoli. Váš dluh vznikl tím, že jste se narodil a žijete. Narodil jste se v České republice a máte registrovanou adresu trvalého pobytu například v místě registrovaného trvalého pobytu osoby, která je vaší biologickou matkou, ačkoli jste tuto osobu třeba deset let neviděl a v obci, kde se nachází ona adresa vašeho trvalého pobytu, jste stejně dlouhou dobu vůbec nebyl.

A vašim věřitelem je právě tato obec, kde vůbec nežijete, nemáte k ní žádný vztah, a vůbec vám tedy není jasné, jak byste jí mohl dlužit nějaké peníze. Je to však velice jednoduché. Dlužíte své „domovské“ obci místní poplatek za provoz systému nakládání s komunálním odpadem, a to přesto, že jste v ní ve skutečnosti třeba vůbec nebydlel (pokud byl váš dětský domov na území jiné obce), a tudíž žádný odpad v této obci neprodukoval, a navíc náklady spojené s likvidací vámi vyprodukovaného odpadu platil váš dětský domov (chce se tedy po vás dokonce to, abyste *de facto* za stejnou věc zaplatil dvakrát).

Kdo platí?

Zákon o místních poplatcích svěřuje obcím pravomoc vybírat zákonem stanovené místní poplatky. Smyslem a účelem poplatků (včetně

¹ Pavel Kohout, <http://www.finmag.cz/cs/finmag/kaleidoskop/smir-dane-a-spravedlno-st/>.

místních poplatků) je přitom částečná úhrada nákladů spojených s určitou činností orgánů veřejné moci nebo za oprávnění poskytovaná poplatníkovi.² Tak je tomu i u všech místních poplatků, s jedinou výjimkou (ano, s výjimkou našeho poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem).

Zatímco v případě všech ostatních místních poplatků platí poplatník místní poplatky pouze v případě, kdy se skutečně v obci vyskytuje a určité služby spojené s jeho vlastní činností od obce čerpá (tedy poplatek ze psů platí skutečný držitel psa, poplatek za lázeňský nebo rekreační pobyt platí skutečně ubytovaný turista, poplatek za užívání veřejného prostranství platí skutečný uživatel veřejného prostranství, poplatek ze vstupného platí skutečný pořadatel konkrétní akce, poplatek z ubytovací kapacity platí skutečný ubytovatel, poplatek za povolení vjezdu s motorovým vozidlem do vybraných míst platí skutečný žadatel o toto povolení a poplatek za zhodnocení stavebního pozemku platí skutečný vlastník pozemku), v případě místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem je poplatníkem v první řadě **fyzická osoba, která má v obci trvalý pobyt**.³ Místo trvalého pobytu na území nějaké obce má přitom každý, včetně bezdomovců.⁴

Zákon ve vztahu k místnímu poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem přitom nijak nerozlišuje, zda se jedná o dítě či dospělého, ani to, zda se určitá osoba v obci skutečně zdržuje a nějaký odpad v ní tak skutečně produkuje či nikoli. Důsledkem takto konstruovaného místního poplatku je pak situace, kdy stát (a obec) stanoví některým osobám (včetně dětí, které samy ani nemohou ovlivnit, na jaké adrese jsou hlášeny k trvalému pobytu) povinnost podílet se na úhradě nákladů odpadového hospodářství obce, ve které žádný odpad neprodukuje, protože se na jejím území vůbec nezdržují. V praxi to vypadá tak, že obec, která svou obecně závaznou vyhláškou zavedla povinnost placení místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem, tento místní poplatek (obvykle v maximální možné výši 500 Kč, a od letošního roku dokonce až 1 000 Kč ročně) vyměřuje všem fyzickým osobám (včetně dětí), které mají na území obce registrovanou adresu trvalého pobytu, bez ohledu na to, zda skutečně v obci bydlí či nikoli.

Ve většině případů tento postup nečiní žádné potíže, protože řada lidí skutečně bydlí v obci, kde mají nahlášen trvalý pobyt, a také většina lidí automaticky (více či méně ochotně) místní poplatek hradí i za své děti. Existují však také lidé, kteří místní poplatek nehradí, a to ani za sebe, ani za své děti. Nemusí přitom samozřejmě jít o děti v tak dramatické situaci, jaká byla popsána výše. I děti, které žijí celé dětství se svými rodiči, však do dospělosti vstupují s dluhem na místním poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem, pokud za ně jejich rodiče tento poplatek nehradili.

Nezaplacené poplatky jsou totiž obecním úřadem vyměřovány přímo dítěti a obecní úřad je dokonce může zvýšit až na trojnásobek.⁵

Místní poplatek za provoz systému nakládání s komunálním odpadem byl do českého právního řádu zaveden s účinností od roku 2002. V současné době tak existují děti, které na tomto místním poplatku (včetně jeho zvýšení dle § 11 odst. 3 zákona o místních poplatcích) dluží své obci už 15 tisíc korun, a tento dluh jim každým rokem narůstá, aniž by o jeho existenci měly jakékoli tušení.⁶ Náš právní řád totiž navíc umožňuje obci, která po dítěti žádá zaplacení místního poplatku, aby existenci takového dluhu až do doby jeho zletilosti zcela utajila.

Obecnímu úřadu totiž sice nečiní žádné potíže vyměřit místní poplatek třeba dvoutletému batoletu, avšak je si vědom, že dítě není procesně způsobilé, a platební výměr proto nedoručuje dítěti, ale jeho rodičům, tedy právě osobám, které měly za své dítě místní poplatek zaplatit a nezaplatily. Případně našemu dítěti místní poplatek vyměří hromadným předpisným seznamem vyvěšeným na úřední desce obecního úřadu, o které zřejmě náš zákonodárce předpokládá, že si ji všechny děti pravidelně čtou cestou ze školky, aby si mohly ověřit, zda náhodou nemají nějakou neuhrazenou daňovou povinnost, která vyžaduje neprodlené rozbití prasátka a úhradu dlužného místního poplatku do obecní kasy.

Rozpor s Ústavou

Dosavadní praxe obecních úřadů při vyměřování místního poplatku za provoz systému nakládání

² Viz např. BAKES, M. a kol. *Finanční právo*. 4. aktualizované vydání. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 188; nebo obdobně KARFÍKOVÁ, M. in HENDRYCH, D. a kol.

Právní slovník. 2. rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 664.

³ § 10b odst. 1 písm. a) zákona o místních poplatcích.

⁴ Viz § 10 a 10a zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel.

⁵ § 11 odst. 1 a 3 zákona o místních poplatcích.

⁶ Náklady případné exekuce pro zjednodušení zcela pomíjíme.

s komunálním odpadem nezletilým osobám je protiústavní. Postup obecních úřadů v prvé řadě odporuje zejména principu demokratického právního státu, za který se Česká republika považuje. V právním státě není podle našeho názoru možné, aby děti odpovídaly za to, že jejich rodiče nesplnili svou povinnost za dítě místní poplatek zaplatit. Povinnost rodičů platit za děti mimo jiné daně a poplatky je součástí rodičovské zodpovědnosti a vyplývá jak z vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem, tak z povinnosti spravovat jmění dítěte s péčí řádného hospodáře, které jsou zakotveny zákonem o rodině.⁷

Součástí ústavního pořádku České republiky je rovněž ustanovení článku 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod deklarující právo dětí a mladistvých na zvláštní ochranu, a navazující na mezinárodní Úmluvu o právech dítěte, která ve svém článku 3 stanoví obecné pravidlo, že **zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti soudů, správních a zákonodárných orgánů, týkajících se dětí**. Podle článku 27 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte rodiče nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte. Článek 27 odst. 4 Úmluvy o právech dítěte pak stanoví povinnost smluvních států úmluvy činit všechna opatření nezbytná k zabezpečení obnovy péče o dítě ze strany rodičů nebo jiných osob, které nesou za dítě finanční odpovědnost. Vyměřování poplatků osobám za období jejich nezletilosti je v přímém rozporu s citovanými zásadami Úmluvy o právech dítěte, která je rovněž součástí ústavního pořádku České republiky.⁸

Obecní úřady, které mají ve věcech místních poplatků postavení správce daně, při vyměřování místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem vycházejí striktně ze znění zákona o místních poplatcích, aniž by přihlížely k obsahu dalších zákonů, právních předpisů a mezinárodních smluv, jak jim mimo jiné výslovně ukládá § 5 odst. 1 daňového řádu. Vyměřováním místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem nezletilým osobám (případně zletilým osobám za dobu jejich nezletilosti) obecní úřady porušují ústavně

zaručená základní práva těchto osob, k jejichž ochraně se Česká republika dokonce zavázala na mezinárodní úrovni přijetím Úmluvy o právech dítěte.

Pokud by obecní úřady neaplikovaly zákon o místních poplatcích pouze ryze formalisticky, ale zvolily ústavně konformní výklad jeho ustanovení upravujících místní poplatek za provoz systému nakládání s komunálním odpadem, musely by dospět k jedinému ústavně přijatelnému závěru, že poplatek lze vyměřit pouze zákonným zástupcům nezletilé osoby, nikoli přímo nezletilému. Tento názor se opírá o konstantní judikaturu Ústavního soudu ČR, který konstatoval, že netoleruje orgánům veřejné moci formalistický postup, jímž za použití sofistikované argumentace odůvodňují zřejmé nespravedlnosti.⁹ Veškeré jednání veřejné správy, tedy i místní samosprávy, mají podle Ústavního soudu ČR při interpretaci a aplikaci právních předpisů nalézt řešení, které by zajišťovalo maximální realizaci základních práv účastníků, a není-li to možné, rozhodnout v souladu s obecnou ideou spravedlnosti.¹⁰ Ústavní soud již také vyslovil, že soudy (dle našeho názoru lze uvedený závěr vztáhnout na všechny orgány veřejné moci) nejsou vázány doslovným zněním zákona, ale smí a musí se od něj odchýlit, pokud to vyžaduje mimo jiné systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku.¹¹

Rovněž postup, kdy obecní úřady považují za zástupce dětí v řízení o vyměření místního poplatku jejich rodiče, je v rozporu jak s příslušnými zákonnými ustanoveními, tak s ústavně zaručenými základními právy dotčených dětí.¹² Ustanovení § 37 odst. 1 zákona o rodině výslovně zakotvuje nepřipustnost zastoupení dítěte ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. V řízení o vyměření místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem tak nemohou být zástupcem dítěte rodiče, kteří sami mají povinnost tento místní poplatek zaplatit, a jde u nich tedy o zjevný střet jejich zájmu se zájmem dítěte. Obecní úřad je v takovém případě povinen ustanovit nezletilému zástupce podle § 26 odst. 1 písm. a) daňového řádu a jeho prostřednictvím rovněž

⁷ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. díl, 4. vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 101.

⁸ Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách jsou součástí ústavního pořádku České republiky (viz např. nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01, nebo nálezy Ústavního soudu ČR, ze dne 7. 6. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 44/02).

⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 34/09.

¹⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 11. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 2048/09.

¹¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96.

¹² Právo na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod), právo dítěte schopného formulovat své názory na slyšení v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká (čl. 12 Úmluvy o právech dítěte).

nezletilému případný platební výměr doručit. Pokud tak obecní úřad neučiní, jsme přesvědčeni, že nemohlo dojít k řádnému doručení platebního výměru, a tedy takový platební výměr nemohl nikdy nabýt právní moci ani vykonatelnosti.

Je na první pohled zřejmé, že výše popsaná praxe obecních úřadů při vyměřování místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem je postupem extrémně nespravedlivým, který je v rozporu se základními zásadami humanity, morálky a demokratického právního státu, a rovněž v rozporu s výslovným obsahem výše citovaných právních norem ústavněprávní síly.

Co na to stát?

Stát si je situace ohledně vyměřování místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem nezletilým osobám velmi dobře vědom. Dokonce, slovy ministerstva práce a sociálních věcí (ano, to je ministerstvo, které by především mělo hájit zájmy dětí umístěných v dětských domovech, kterým je místní poplatek protiústavně vyměřován), ji **považuje za dlouhodobý problém a usiluje o jeho řešení**. Výsledkem tohoto dlouhodobého usilovného úsilí ministerstva práce a sociálních věcí je jedno velké nic. Na právní úpravě místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem se ve vztahu k dětem po dobu více než deseti let nic nezměnilo.

Možná i tato dlouhodobá nečinnost ministerstva byla důvodem poslanecké iniciativy (zřejmě vedené upřímnou snahou pomoci dětem, kterým jsou místní poplatky v případě jejich nezaplacení rodiči vyměřovány), jejímž výsledkem bylo nové znění § 12 zákona o místních poplatcích, který s účinností od 1. července 2012 výslovně stanoví, že je-li poplatník v době vzniku povinnosti zaplatit poplatek nezletilý, odpovídají za zaplacení poplatku tento poplatník a jeho zákonný zástupce **společně a nerozdílně**, a v případě nezaplacení místního poplatku **vyměří obecní úřad poplatek jednomu z nich**. Oproti předchozí úpravě tak § 12 zákona o místních poplatcích nově obsahuje dokonce výslovné zmocnění správce daně vyměřit místní poplatek i nezletilé osobě. Jak už to tak bývá, dobré úmysly často dláždí cestu do pekla. Takto nešťastně formulovaná současná úprava je totiž možná ještě horší, než původní znění zákona o místních poplatcích. Zatímco u původního znění (které se situací nezletilého poplatníka nijak

výslovně nezabývalo) lze výše uvedeným způsobem argumentovat ve prospěch ústavně konformního výkladu zákona, kterým je možné dospět k závěru, že jedinou přípustnou možností je vyměřování místního poplatku přímo zákonným zástupcům nezletilého, pak současné znění § 12 zákona o místních poplatcích, které výslovně umožňuje vyměřování poplatku přímo nezletilému, je nutno rovnou označit za protiústavní a aspirující na zrušení Ústavním soudem ČR.

Co dalšího ještě udělal stát pro to, aby ochránil své nejslabší občany, kteří se sami nemohou proti porušování svých ústavně zaručených práv ze strany veřejné moci bránit, a aby dostal svým mezinárodněprávním závazkům? Vedle toho, že se po dlouhých 10 let ani nepokusil svůj legislativní zmetek jakkoli napravit, pro jistotu ještě zákonem č. 281/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím daňového řádu, s účinností od 1. ledna 2011 zrušil oprávnění obcí v odůvodněných případech na žádost poplatníka místní poplatek prominout, a to s odůvodněním, že tato možnost prominutí v individuálních případech „otevřít prostor pro možné korupční jednání“.¹³ Cože? V zemi, kde se hejtman prochází po ulici s milióny korun v krabici od vína, kde Evropská komise pozastavuje čerpání dotací z evropských fondů z důvodu jejich rozkradení, kde ministerstva a orgány státu nejsou schopny věrohodně odůvodnit nakládání s veřejnými prostředky v miliardách korun, považuje ministerstvo financí možnost obce prominout v individuálním odůvodněném případě místní poplatek v řádu stokorun za korupční riziko. Jinými slovy člověk, který se ocitl v situaci, kdy je pro něj velmi obtížné například zaplacení místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem ve výši 500 Kč ročně (třeba proto, že v době vyměření poplatku byl malým dítětem), bude dle ministerstva financí motivován poskytnout úředníku obce úplatek za to, aby mu tato částka byla prominuta. Pokud by tedy nějaké dítě po opuštění dětského domova zjistilo, že má několikatisícový dluh vůči obci, ve které vůbec nebydlí, a pokusilo se požádat o prominutí takového absurdního dluhu, a tato obec by chtěla vůči takovému dítěti projevit vstřícnost (a trochu zdravého rozumu), stát jí v tom preventivně zabránil, aby obec i dítě od hrozivého pokušení korupce uchránil. Vskutku dojemná snaha státu o ochranu svých občanů a významný úspěch boje proti korupci vedeného naší vládou.

¹³ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 281/2009 Sb., k části osmé bodu 6.

K bohubilé protikorupční aktivitě ministerstva financí se přidává i ministerstvo vnitra a veřejný ochránce práv (není to ten, který prý „chrání osoby před jednáním úřadů a dalších institucí, pokud je toto jednání v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy“¹⁴), podle kterého je současná praxe v souladu s právem, a nezletilý dlužník má svůj dluh na místním poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem zaplatit, a poté takto uhrazenou částku vymáhat po rodičích z titulu vyživovací povinnosti rodičů dle zákona o rodině.¹⁵ Podle našeho názoru je postup navrhovaný ministerstvem a ombudsmanem absurdní a odporující výše uvedeným ustanovením Listiny základních práv a svobod a Úmluvy o právech dítěte. Rodičovství s sebou nese určitou zodpovědnost, kterou není možné přenášet na dítě, jak se tomu v současnosti (za souhlasného přitakávání orgánů, které jsou daňovými poplatníky placeny za to, aby je před takovouto libovůlí ze strany veřejné moci chránily) děje při vyměrování místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem.

Východisko?

Poslanecká sněmovna v současné době projednává vládní návrh novely zákona o místních poplatcích.¹⁶ Novela navrhuje osvobození od místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem pro osoby umístěné na základě rozhodnutí soudu v zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy anebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Návrh ovšem neřeší situaci dětí umístěných v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě jiné skutečnosti, než je rozhodnutí soudu, tedy na

základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, žádosti zákonného zástupce dítěte nebo žádosti samotného dítěte. Novela dále neřeší situaci dětí, které v žádném podobném zařízení umístěny nejsou, ale rodiče za ně z jakéhokoli důvodu poplatek nezaplatí. Rovněž nijak neřeší situaci dětí, jimž byl místní poplatek za provoz systému nakládání s komunálním odpadem již v minulosti vyměřen.

K předložené novele zákona o místních poplatcích byl proto připraven pozměňovací návrh,¹⁷ který se pokouší její výše popsané nedostatky odstranit. Konkrétně rozšiřuje osvobození od místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem na všechny osoby umístěné v zařízeních ústavní či ochranné výchovy, zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, i v pěstounské péči (a to i zpětně ve vztahu k poplatkům, u nichž povinnost zaplacení vznikla v minulosti a nebyly dosud zaplacený), znovu zavádí možnost individuálního prominutí místního poplatku na žádost poplatníka (a to i zpětně za poplatky vyměřené v minulosti), a především výslovně stanoví, že za zaplacení místního poplatku za provoz systému nakládání s komunálním odpadem v případě nezletilého poplatníka odpovídá jeho zákonný zástupce a tento místní poplatek vyměřuje obecní úřad zákonnému zástupci nezletilého poplatníka. Pozměňovací návrh je podporován širokou skupinou poslanců ze všech parlamentních stran. Tento návrh tak má velkou šanci na přijetí, pokud ovšem vůbec dojde k projednání samotného vládního návrhu, který zatím neprošel ještě ani prvním čtením.¹⁸

II

¹⁴ Viz <http://www.ochrance.cz/>.

¹⁵ Dokument Kanceláře veřejného ochránce práv a Ministerstva vnitra ČR nazvaný Doporučení pro obce a města, Obecní daně (místní poplatky, daň z nemovitostí, poplatek za komunální odpad). Edice dobré správy. 2010. Dostupný také elektronicky ve formátu PDF na www.mvcr.cz/odk2/soubor/edsp-obecni-dane-web-pdf.aspx.

¹⁶ Sněmovní tisk č. 737.

¹⁷ Navazující na pozměňovací návrh č. 3651 předložený původně poslancem Michalem Babákem.

¹⁸ Projednávání je již několik měsíců odkládáno, neboť poslanecká sněmovna se dlouhodobě zabývá buď řešením problémů s tzv. „rebely“, případně opakovaným vyslovováním nedůvěry vládě, a tak na projednávání zákonů jí nezbývá příliš mnoho času.